

Examen HAVO 2021

tijdvak 3
dinsdag 6 juli
13.30 - 16.30 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 28 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 73 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende gebeurtenissen uit de geschiedenis waarin torens een rol hebben gespeeld, staan in willekeurige volgorde:

- 1 De aanslag op de torens van het World Trade Centre in New York verhevigde in Nederland de discussies over de multiculturele samenleving.
- 2 De bouw van de Eiffeltoren was onderdeel van de wereldtentoonstelling in Parijs, die als belangrijk doel had uitvindingen van het industriële tijdperk te laten zien.
- 3 De Toren van de Vrijheid in Parijs werd door een menigte afgebroken, omdat het bouwwerk onderdeel was van de gevangenis de Bastille, die als een symbool van het ancien régime werd beschouwd.
- 4 Portugese ontdekkingsreizigers, zoals Vasco da Gama, startten hun tochten bij de Toren van Belém.
- 5 Tijdens de Bezetting moest de naam van pretpark Julianatoren vlak bij Apeldoorn veranderd worden in Julia Toren, omdat verwijzingen naar levende leden van het koningshuis verboden waren.
- 6 Tijdens de bloeitijd van de Republiek gaven de Amsterdamse regenten voorrang aan een nieuw stadhuis, waardoor de geplande bouw van de toren van de Nieuwe Kerk niet doorging.

- 2p 1 Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 1.

Een bewering:

De las Casas wil met de beschreven gebeurtenis bereiken dat door het aannemen van wetten het gedrag van de Spanjaarden tegenover de inwoners van Amerika verandert.

- 4p 2 Toon dit aan door uit te leggen dat de beschreven gebeurtenis duidelijk maakt:
- dat wetten aangenomen moeten worden om de inheemse bevolking van Amerika te beschermen en
  - dat door de aanname van zulke wetten de bekering van de inheemse bevolking van Amerika wordt bevorderd.

Het stadsbestuur van Woerden (nu in de provincie Utrecht) besloot in 1590:

- 1 om de vestingwerken van de stad te versterken en
- 2 om twee Romeinse molenstenen in het stadhuis tentoon te stellen die tijdens de werkzaamheden gevonden werden.

- 2p 3 Verklaar elk besluit met een ander kenmerkend aspect van de zestiende eeuw.

Gebruik bron 2.

Van Diemberbroeck beweert dat zijn onderzoek naar de pest beter is dan dat van zijn voorgangers.

- 3p 4 Verklaar zijn mening door:
- aan te geven welke oorzaak Van Diemberbroeck geeft voor het ontbreken van onderzoek naar de pest en
  - met een verwijzing naar de bron aan te geven dat Van Diemberbroeck aansluit bij een werkwijze die past bij de zeventiende eeuw.

Drie gegevens over de geschiedenis van de kostbare kleurstof karmijnrood:

- 1 Spaanse veroveraars leerden van de Azteken in Amerika dat karmijnrood van luizen werd gemaakt en brachten in 1523 de kleurstof mee naar Spanje.
- 2 Rembrandt van Rijn gebruikte in 1665 voor zijn schilderij *Het Joodse bruidje* karmijnrood voor een deel van de jurk van de bruid.
- 3 Vanaf 1830 werden sommige boeren in Nederlands-Indië door de Nederlanders gedwongen om de luizen te kweken waar de kleurstof karmijnrood van gemaakt werd.

- 3p 5 Geef voor elk van de drie gegevens een ander kenmerkend aspect dat hierbij past.

Een anekdote:

Nadat Pruisen een aantal malen getroffen was door mislukte graanoogsten, vaardigde koning Frederik de Grote op 24 maart 1756 het zogenaamde *Kartoffelbefehl* (aardappelbevel) uit, omdat hij ervan overtuigd was dat met het verbouwen van aardappels hongersnood kon worden voorkomen. Magistraten en beambten moesten zijn onderdanen kennis laten maken met het nut van de aardappelplant en ervoor zorgen dat deze plant op iedere beschikbare plek werd verbouwd.

Bewering:

Het *Kartoffelbefehl* past bij het Verlichte beleid van Frederik de Grote.

- 2p 6 Leg de bewering uit.

Gebruik bron 3.

De Britse textielproducenten winnen de concurrentiestrijd met Indiase producenten, hoewel het Indiase textiel van hogere kwaliteit is. De bron biedt een verklaring voor deze ontwikkeling.

- 3p 7 Toon dit aan door:
- uit te leggen welke verklaring de bron geeft voor de export van Brits textiel naar het buitenland en
  - zonder bron een verklaring te geven voor het feit dat de Indiase textielproducenten door hun manier van produceren de concurrentiestrijd met de Britse textielproducenten verliezen.

In 1790 werd in het Amerikaanse Congres (parlement) gediscussieerd over de slavernij.

Twee standpunten in het debat:

- 1 De slavernij is in strijd met de opvatting dat een mens geen bezit mag zijn van een ander mens.
- 2 Het congres kan de slavernij in een staat niet verbieden.

Twee beweringen:

- Standpunt 1 is gebaseerd op een ideaal van de Verlichting.
- Standpunt 2 past bij het feit dat de Verenigde Staten een federale staatsvorm hebben.

- 2p 8 Ondersteun beide beweringen met een argument.

Gebruik opnieuw de standpunten uit vraag 8.

- 2p 9 Geef aan met een argument of standpunt 2 vooral gedeeld werd door vertegenwoordigers van de noordelijke of van de zuidelijke staten.

Een anekdote:

In 1831 stelden artsen in de Britse havenstad Sunderland de eerste gevallen van cholera vast. Om verdere verspreiding te voorkomen bepaalde een gezondheidsraad die door de overheid was ingesteld (waar vooral artsen in zaten) dat alle schepen vijftien dagen in afzondering moesten worden gehouden. Twee weken later draaide de gezondheidsraad onder druk van ondernemers de maatregel terug, waarna de ziekte zich razendsnel verspreidde.

Een bewering:

Deze anekdote is illustratief voor de politiek-economische verhoudingen in Groot-Brittannië van dat moment.

- 3p 10 Ondersteun de bewering door:
- een reden te geven voor de houding van de ondernemers en
  - uit te leggen dat de reactie van de gezondheidsraad paste bij het ontstaan van een liberale markteconomie in die periode.

Gebruik bron 4.

Bewering:

Macaulay vreest voor chaos door:

- de voortschrijdende democratisering en
- de invloed van de opkomende emancipatiebeweging van de arbeiders.

- 4p **11** Geef voor beide onderdelen van de bewering een argument, telkens met een verwijzing naar de bron.

In 1857 stichtten de Britten in India universiteiten in Madras, Calcutta en Bombay. Op deze universiteiten kregen Indiërs les in het Britse rechtssysteem.

- 2p **12** Leg uit dat de oprichting van deze universiteiten past bij de opzet van het Britse bestuur in India.

In 1875 kocht de Britse regering een groot deel van de aandelen van het Suezkanaal, waarmee het kanaal onder Britse controle kwam. De regering probeerde het parlement achter de aankoop van de aandelen te krijgen, met de argumenten dat controle over het Suezkanaal:

- 1 een economisch voordeel opleverde en
- 2 een versterking van het gezag over het Britse Rijk tot gevolg had.

- 2p **13** Geef voor beide argumenten aan welke redenering de regering hierbij volgde.

Gebruik bron 5.

Stel, je doet onderzoek naar de woonomstandigheden van Amerikaanse arbeiders in de negentiende eeuw en je hebt twee onderzoeksvragen:

- 1 Wat waren de woonomstandigheden van de gemiddelde Amerikaanse arbeider in de negentiende eeuw?
- 2 Welke bijdrage leverde Riis aan de verbetering van de omstandigheden waarin Amerikaanse arbeiders leefden?

Je vindt het boek van Riis en je komt tot de conclusie dat het boek voor onderzoeksvraag 1 minder bruikbare informatie en voor onderzoeksvraag 2 meer bruikbare informatie bevat.

- 2p **14** Ondersteun beide delen van je conclusie.

Gebruik bron 6.

Jordaan geeft in de prent kritiek weer op de gevolgen van de Arbeidswet uit 1911.

- 2p **15** Leg uit welke kritiek Jordaan weergeeft.

Gebruik bron 7.

Bewering:

Dit pamflet gaat over Duitsland in 1918 en is een voorbeeld van Britse propaganda.

3p **16** Licht dit toe door:

- aan te geven met een verwijzing naar de onderste helft van de bron, welke boodschap over de toestand van het Duitse leger de Britten willen overbrengen en
- aan te geven wat de Britten met het pamflet willen bereiken.

In het Verdrag van Versailles stond in artikel 231 dat Duitsland schuldig was aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Een redenering:

Artikel 231 was bedoeld om uit te leggen waarom andere bepalingen voor Duitsland in het Verdrag van Versailles opgenomen werden.

2p **17** Licht deze redenering toe aan de hand van een andere bepaling voor Duitsland in het Verdrag van Versailles.

De volgende gebeurtenissen hebben te maken met veranderingen van de Duitse munteenheid en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Als voorbereiding op de Duitse hereniging werd de Ostmark vervangen door de West-Duitse D-Mark. Ondanks het feit dat de Ostmark veel minder waard was, werd een wisselkoers vastgesteld van 1 : 1.
- 2 Met de ondertekening van het Verdrag van Maastricht werd mede vastgelegd dat in Duitsland een nieuwe, Europese munt ingevoerd zou worden.
- 3 Na de aanname van het Dawesplan werd een nieuwe munt uitgegeven: de rijksmark.
- 4 Na de machtsovername door de nazi's werden munten uitgegeven waarop een adelaar stond die een hakenkruis droeg.
- 5 Na het uitroepen van de Duitse Republiek werden marken uitgegeven zonder keizerlijke kroon boven de adelaar.
- 6 Toen een nieuwe munt werd ingevoerd in de westelijke bezettingszones was dat de aanleiding voor de Blokkade van Berlijn.

2p **18** Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik gebeurtenis 1 uit vraag 18.

2p **19** Leg uit welk politiek doel met deze wisselkoers van de Ostmark en de D-Mark werd nagestreefd.

Gebruik bron 8.

Bewering:

De boodschap die de *Reichskolonialbund* met deze poster wil overbrengen, wijkt af van de kern van het buitenlandse beleid van de nazi's, maar kan gebruikt worden om aanhangers te werven onder conservatieve Duitsers.

- 4p 20 Leg beide onderdelen van de bewering uit, steeds met een aparte verwijzing naar de bron.

In 1942 werden in Washington D.C foto's gemaakt van een ontmoeting tussen Ljoedmila Pavlitsjenko, een beroemde sluipschutter in het Sovjetleger, en Eleanor Roosevelt, de vrouw van de Amerikaanse president.

Bewering:

Deze foto's konden tijdens de Tweede Wereldoorlog in Russische kranten gepubliceerd worden, maar vijf jaar later was dat niet meer toegestaan.

- 3p 21 Ondersteun de bewering door:
- aan te geven welke propagandaboodschap de Sovjetregering tijdens de Tweede Wereldoorlog met de foto's kon overbrengen en
  - uit te leggen dat de Sovjetregering publicatie vijf jaar later om politieke redenen niet wenselijk vond.

Gebruik bron 9.

Deze foto kan gebruikt worden als illustratie van de gevolgen van de manier van oorlogvoering in de eerste helft van de twintigste eeuw.

- 2p 22 Leg uit met behulp van een kenmerkend aspect dat de foto illustratief voor die gevolgen is.

Gebruik bron 10.

De bouw van de Berlijnse Muur wordt door de regering van de DDR uitgelegd als een manier om de burgers van de DDR te beschermen tegen westers imperialisme.

Een interpretatie:

Met deze bron keert de tekenaar zich tegen deze uitleg.

- 3p 23 Ondersteun de interpretatie met twee verwijzingen naar de bron.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

In 1963 verscheen in het vrouwenblad *Margriet* een advertentie voor het 'Tankmodel', een nieuw model stofzuiger van Philips. In een fotostrip werd het verhaal verteld van een vrouw die problemen heeft met haar oude model stofzuiger. Met haar man schaft zij het 'Tankmodel' aan, waarna zij weer probleemloos kan stofzuigen.

In de tijd dat de advertentie geplaatst werd, deden zich in Nederland twee veranderingen voor:

- 1 Nederland werd een consumptiemaatschappij.
- 2 De emancipatie van de vrouw kwam op gang.

4p 24 Geef voor beide veranderingen aan of deze met de advertentie ondersteund kunnen worden of niet.

Gebruik bron 11.

Bewering:

Het pamflet uit 1966 past bij de beginnende ontzuiling in Nederland.

4p 25 Ondersteun de bewering met twee verschillende argumenten, steeds met een aparte verwijzing naar de bron.

De Duitse historicus Alfred Grosser zei in 1977 over 8 mei 1945, de dag dat Duitsland capituleerde, dat deze dag in de BRD werd gezien als een nationale ramp, als het begin van de Duitse deling. "Maar", zei hij, "als je naar de DDR gaat, dan zie je dat aan hele schoolklassen wordt verteld dat 8 mei 1945 een bevrijdingsdag was."

2p 26 Verklaar het beschreven verschil in de Duitse visies op 8 mei 1945 vanuit het politieke **beleid** in beide landen in 1977.

Gebruik bron 12.

Bewering:

De kraakbeweging in Utrecht vertoont continuïteit met het gedachtegoed van de provo's.

2p 27 Onderbouw deze bewering met een verwijzing naar de bron.

Twee gegevens over taalonderwijs aan kinderen van migranten in Nederland:

- 1 In 1983 werd het door de Wet Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur (OETC) mogelijk voor kinderen van migranten om binnen lestijd op school les te krijgen in hun moedertaal.
- 2 In 2004 beëindigde de overheid de bekostiging van lessen in de moedertaal volledig.

Bewering:

Elk gegeven is te verklaren vanuit een andere visie op de multiculturele samenleving.

2p 28 Onderbouw de bewering voor elk gegeven.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.